

บทที่ 2

ผลงานวิจัยและงานเขียนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายตราสามดวงและวรรณกรรมคำสำคัญสาบานแล้วพบว่า สามารถจัดแบ่งเอกสารได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อในกฎหมายตราสามดวง
- 2.2 เอกสารและงานวิจัยวรรณกรรมคำสำคัญสาบานในกฎหมายตราสามดวง
- 2.3 เอกสารที่เกี่ยวกับวรรณกรรมกับพิธีกรรมในกฎหมายตราสามดวง

2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อในกฎหมายตราสามดวง

พงษ์นรินทร์ ศรีประเสริฐ (2549) “กระบวนการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง” กระบวนการตรวจสอบความจริงในกฎหมายตราสามดวงว่าเป็นการให้ความสำคัญในการค้นหาความแท้จริงของพยานหลักฐานซึ่งเป็นหน้าที่ของศาลโดยตรง การบัญญัติกฎหมายใช้การหาเหตุผลจากข้อเท็จจริงย่อยไปหาหลักทั่วไปในรูปแบบที่เป็นบทสรุปเฉพาะกรณีๆ ไป กฎหมายตราสามดวงแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 3 ประการ คือ พระธรรมศาสตร์ พระราชศาสตร์ และพระราชนิติศาสตร์ ในการศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะกระบวนการตรวจสอบความจริงในกฎหมายวิธีพิจารณาความ (วิธีสบัญญัติ) ในพระธรรมศาสตร์ หลักอรรถาษ พระธรรมนุญ พระอัยการลักษณะลักพา พระอัยการลักษณะรับฟ้อง พระอัยการลักษณะพยาน พระอัยการลักษณะอุทธรณ์ การพิสูจน์ดำเนินาลุยเพลิง โดยกฎหมายทุกบทมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันทั้งสิ้น เมื่อศึกษากระบวนการตรวจสอบความจริงแล้วจะทำให้ทราบว่าในสมัยโบราณมีวิธีการค้นหาความจริงอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันแต่ละองค์อย่างไร บทบาทของผู้พิพากษาตุลาการในกฎหมายตราสามดวงกับการค้นหาความจริงเป็นอย่างไร นอกจากนี้ทำให้เข้าใจแนวความคิด เหตุผล รากฐานในกฎหมายตราสามดวงที่สะท้อนมาถึงกฎหมายปัจจุบัน และเข้าใจบริบทของสังคม ศาสนา จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาของคนไทยได้ดีขึ้น

มนตรี เงินสวัสดิ์ (2549) “แนวคิดในการลงโทษของกฎหมายตราสามดวง” โทษในบริบทของกฎหมายตราสามดวงนั้น สามารถแยกได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ “โทษหลวง” ในปัจจุบันเทียบได้กับ “โทษที่เป็นความผิดต่อแผ่นดิน” และ “โทษราช” ในปัจจุบันเทียบได้กับ “โทษที่เป็นความผิดต่อ

ส่วนตัว” วิธีการลงโทษในกฎหมายตราสามดวงนี้จะมีเอกลักษณ์เฉพาะคือ ได้จำลองการลงโทษมาจากในนรก เพื่อให้คนเกรงกลัวในการที่จะกระทำความผิด นอกจากนี้ บริบทของกฎหมายตราสามดวงยังทำให้มองเห็นสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยก่อนว่าดำเนินไปเช่นไร โดยมีกฎหมายเป็นเครื่องมือสะท้อนออกมาได้อย่างชัดเจน

วีรวัลย์ งามสันติกุล (2549) “สถานภาพความรู้เกี่ยวกับการศึกษากฎหมายตราสามดวงในรอบหนึ่งศตวรรษ” บทความชิ้นนี้เป็นการรวบรวมผลงานการศึกษาที่เกี่ยวกับกฎหมายตราสามดวงแต่ไม่ได้ครอบคลุมถึงการศึกษาต้นฉบับตัวเขียนที่กระจายอยู่ตามหัวเมือง ผลจากการศึกษาในบทความนี้พบว่า เนื้อหาของเอกสารที่เกี่ยวกับกฎหมายตราสามดวงแบ่งออกเป็น 6 แนวทางการศึกษา คือ แนวทางนิติศาสตร์ แนวทางประวัติศาสตร์ แนวทางภาษาศาสตร์และวรรณคดี แนวทางวัฒนธรรม และการศึกษาความสัมพันธ์ของกฎหมายตราสามดวงกับกฎหมายหัวเมือง

ประภัสสร เจริญปัญญา (2551) “จักรวาลวิทยาสยาม : การศึกษาที่มาของอำนาจทางการเมืองและกฎหมายในกฎหมายตราสามดวง” วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการสืบสร้างภาพจักรวาลวิทยาในกฎหมายตราสามดวง เพื่อเป็นกรอบวิเคราะห์คติของพระมหากษัตริย์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อหาอุดมการณ์ของพระมหากษัตริย์สูงสุดในกฎหมายตราสามดวง และวิเคราะห์ที่มาของพระอำนาจทางการเมืองและกฎหมายในกฎหมายตราสามดวง ผลก็คือจักรวาลวิทยาสยามในกฎหมายตราสามดวงมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างอุดมคติแบบ พุทธ พราหมณ์ ผี ซึ่งมีกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนาเป็นหลักในการควบคุม อุดมคติดังกล่าวเป็นแหล่งอ้างอิงพระราชอำนาจทางการเมืองและยังเป็นที่มาของกฎหมายในกฎหมายตราสามดวงอีกด้วย

ศรีศักร วัลลิโภดม (2545) “กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย” บทความชิ้นนี้เป็นการศึกษาความเชื่อในสังคมไทยผ่านกฎหมายตราสามดวง โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นสองส่วนตามโครงสร้างกฎหมายตราสามดวงอย่างกว้างๆ คือ ส่วนที่เป็นพระธรรมศาสตร์และพระราชศาสตร์ ในส่วนที่เป็นพระธรรมศาสตร์นั้นเป็นส่วนที่เป็นหลักของกฎหมายตราสามดวงเพราะเป็นการอ้างมาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา มีลักษณะที่หยุดนิ่ง ตายตัว ชำรงไว้ซึ่งอุดมคติของความยุติธรรมในสังคม กำหนดแบบแผนหน้าที่ของคนที่เป็นตุลาการกระบวนการยุติธรรม อาจกล่าวได้ว่า พระธรรมศาสตร์นั้นเป็นอุดมคติของกฎหมายตราสามดวง จักรวาลวิทยาที่อยู่ในส่วนของพระราชศาสตร์นั้นก็เป็นจักรวาลวิทยาในอุดมคติแบบพุทธศาสนา เช่นพระไอยการลักษณะพยาน เป็นต้น ส่วนพระราชศาสตร์ เป็นเรื่องของอรรถคดีต่างๆ ที่ใช้ในการตัดสินคดีความมีความสัมพันธ์กับสถานที่ เวลา และเหตุการณ์ ด้วยเหตุนี้จึงมีลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว กล่าวคือเมื่อสถานที่ เวลา และเหตุการณ์เปลี่ยนก็อาจมีการปรับแก้กฎหมายในส่วนที่เป็นพระราชศาสตร์เพื่อให้เหมาะสมกับช่วงนั้นๆ เช่น พระไอยการลักษณะพิสูจน์ดำเนินลู่เพลิงที่มีการปรับเปลี่ยนปรับปรุงอยู่ตลอดเวลาเห็นได้จากลักษณะภาษาที่ใช้ อีกทั้งจักรวาลวิทยาในกฎหมายส่วนที่เป็นพระราชศาสตร์นั้นมีลักษณะแตกต่างจากพระธรรมศาสตร์อย่างชัดเจน คือมีการนำเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายซึ่งเป็นที่รับรู้ยอมรับนับถือร่วมกันในสังคมเข้าไว้ด้วยกัน อันประกอบด้วยอุดมคติแบบพุทธ พราหมณ์ และผี กล่าวโดยสรุป กฎหมายตรา

สามดวงนอกจากเป็นกฎหมายที่บัญญัติใช้ในสังคมแล้วยังสะท้อนความเชื่อในแง่มุมต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องจักรวาลวิทยาของคนไทยได้เป็นอย่างดี

2.2 เอกสารและงานวิจัยวรรณกรรมคำสัต์ยสาบานในกฎหมายตราสามดวง

อาทิตย์ ศรีจันทร์ (2552) “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสัต์ยสาบานของไทย” วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาวรรณกรรมคำสัต์ยสาบานจำนวน 6 เรื่องประกอบด้วย โองการแข่งน้ำ โองการดำน้ำ โองการลุยเพลิง พระไอยการลักษณะพยาน ศิลาจารึกหลักที่ 45 และศิลาจารึกหลักที่ 64 จากการวิจัยพบว่า การกระทำสัต์ยสาบานเป็นกิจกรรมที่สร้างความเชื่อมั่นแก่มนุษย์ ในกิจกรรมดังกล่าวมีตัวบทเป็นสื่อกลางเรียกว่าวรรณกรรมคำสัต์ยสาบาน ซึ่งรวบรวมองค์ประกอบต่างๆ ของการกระทำสัต์ยสาบานไว้ทั้งหมด ได้แก่ ภาษาที่ใช้ คู่กรณี องค์กรพยาน เงื่อนไข และลำดับการประกอบพิธี โครงสร้างหลักของวรรณกรรมคำสัต์ยสาบานประกอบด้วย การเชิญ พยาน การสาปแช่ง และการให้พร รูปแบบการประพันธ์ที่ใช้แต่งวรรณกรรมคำสัต์ยสาบานที่ ศึกษาทั้ง 6 เรื่องมี 4 ประเภท ดังนี้ โองการแข่งน้ำเป็นโคลงและร่าย โองการดำน้ำและโองการลุยเพลิงเป็นกาพย์ ส่วนพระไอยการลักษณะพยาน ศิลาจารึกหลักที่ 45 และศิลาจารึกหลักที่ 64 เป็นร้อยแก้ว ฉันทลักษณ์และภาษามีลักษณะพิเศษ มีการเลือกสรรคำและโวหารเพื่อทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์อันเป็นหัวใจสำคัญของการประกอบพิธี วรรณกรรมคำสัต์ยสาบานมีความสัมพันธ์กับสังคม สะท้อนให้เห็นแนวคิดของคนไทยเรื่องศาสนา เรื่องจักรวาล เรื่ององค์พยาน เรื่องการ ลงโทษและให้พร อีกทั้งยังเป็นบันทึกสังคมในด้านการปกครอง กระบวนการยุติธรรม วัฒนธรรมทางภาษา และความเชื่อที่หลากหลายในสังคมไทย วรรณกรรมคำสัต์ยสาบานในอดีตมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมคำสัต์ยสาบานในปัจจุบันทั้งรูปแบบ เนื้อหาและแนวคิด

อาทิตย์ ศรีจันทร์ (2553) “พระไอยการลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิง : วิเคราะห์การภาคตีความในสมัยโบราณ” บทความชิ้นนี้เป็นการศึกษาเฉพาะตัวบทกฎหมายพระไอยการลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิง ซึ่งเป็นกระบวนการพิสูจน์ความจริงในสมัยโบราณเมื่อไม่สามารถพิสูจน์ความผิดในกระบวนการยุติธรรมด้วยหลักฐานและพยานได้ บทความชิ้นนี้กล่าวถึงประวัติในการใช้วิธีพิสูจน์เพื่อค้นหาความจริงในกระบวนการยุติธรรม พบหลักฐานอย่างน้อยที่สุดในสมัยอาณาจักรเจนละซึ่งเป็นการพิสูจน์ด้วยการให้คู่กรณีเข้าไปอยู่ในปราสาทหนึ่งคืน ในตอนเช้าเมื่อออกมาจากปราสาทหากใครไม่มีริ้วรอยจากแมลงสัตว์กัดต่อย ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ นอกจากนี้ บทความชิ้นนี้ยังแสดงให้เห็นการนำเอาความเชื่อที่อยู่ในสังคมและเป็นที่ยอมรับนับถือร่วมกันมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างแนบเนียน ผ่านการประกอบพิธีกรรม ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยอำนวยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการพิสูจน์ความจริงในกระบวนการยุติธรรมได้อีกด้วย นอกจากนี้ ยังไม่การยกตัวอย่างจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนซึ่งจะทำให้อ่านและทำความเข้าใจกฎหมายลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิงได้ง่ายกว่าการอ่านและทำความเข้าใจผ่านกฎหมายตราสามดวงโดยตรง

2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมกับพิธีกรรมในกฎหมายตราสามดวง

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2547) “การพิสูจน์ความสัตย์ในโจทก์กับจำเลยโดยกระบวนการตามวิธีโบราณประเพณี” บทความชิ้นนี้เป็นกรกล่าวถึงกระบวนการและขั้นตอนในการพิสูจน์หาความจริงตามโบราณประเพณี การพิสูจน์คดีความจริงในสมัยโบราณนั้น มี 7 วิธี คือ สาบาน ตามเทียบคนละ เล่ม ล้วงตะกั่ว ว่ายทวนน้ำ ว่ายน้ำข้ามปาก ดำน้ำ ลุยเพลิง ซึ่งทั้งหมด เป็นการใช้ความเชื่อเพื่อการจัดการหา “ความบริสุทธิ์” และ “ความมลทิน” อันนำไปสู่การขจัดปัญหาความคลงแคลงใจหรือข้อสงสัยต่างๆ ในคดีความ ความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อที่เนื่องด้วยปรัมปราคติซึ่งเป็น “คติความเชื่อพื้นฐานในประเพณีนิยมของราษฎร” ในบทความชิ้นนี้กล่าวไว้น่าสนใจว่า ปรัมปราคติดังกล่าวนั้นเป็นอำนาจเกิดความกดดันแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งในระหว่างคู่ความให้เกิดความประหวั่น พรั่นพรึงหวาดกลัว และเกิดวิตกกังวล จนไม่อาจระงับจิตใจและรักษาภริยาอาการให้เป็นปกติได้ ในความเชื่อของคนไทยแต่ก่อน คติที่เป็นเหตุหรือบันดาลให้เกิดอันตรายแก่บุคคลนั้นประกอบด้วย อุบัติภัย สัตว์ร้าย ราชภัย เทวภัยปีศาจภัย อมนุษย์ภัย ปาปกรรม (ภัยอันเกิดจากการทำชั่ว) ทั้งหมดบรรจุไว้อยู่ในกระบวนการพิสูจน์หาความจริงในคดีความสมัยโบราณ โดยสะท้อนผ่านการประกอบพิธีกรรมและตัวบทที่ใช้อ่านหรือสวดในพิธีพิสูจน์นั่นเอง

อาทิศย์ ศรีจันทร์ (2552) “องค์พยานในการกระทำสัตย์สาบานในพระไอยการลักษณะพยานและลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิง ” บทความนี้เป็นการศึกษาองค์พยานในการกระทำสัตย์สาบานในพระไอยการลักษณะพยานและลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิงซึ่งเป็นกฎหมาย 2 ฉบับในกฎหมายตราสามดวง พระไอยการลักษณะพยานเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยพยานบุคคลในคดีความ ลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิงเป็นเกณฑ์ตัดสินคดีระหว่างคู่ความ องค์พยานเป็นบุคคลสำคัญในกระบวนการกระทำสัตย์สาบาน ผลการศึกษาพบว่าองค์พยานในกฎหมายทั้ง 2 ฉบับนี้มีหน้าที่ 3 ประการ ประการแรกรับรู้เงื่อนไขในการทำสัตย์สาบาน ประการที่สองลงโทษ และประการที่สามให้พร ในขณะที่เดียวกันองค์พยานอาจถูกสาปแช่งได้ถ้ามีความลำเอียงหรือได้รับพรถ้ามีความเที่ยงธรรม องค์พยานมาจากหลายทางได้แก่พระพุทธรูปศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและอำนาจเหนือธรรมชาติ คำเรียกชื่อองค์พยานมีหลายรูปแบบได้แก่เรียกชื่อตรงๆ เรียกตามรูปร่างลักษณะ เรียกตามคุณสมบัติและเรียกตามที่อยู่ องค์พยานทำให้เห็นระบบความเชื่อของคนไทยสมัยโบราณ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงคติจักรวาลอีกด้วย

จากการสำรวจเอกสารต่างๆ การศึกษากฎหมายตราสามดวงและวรรณกรรมคำสัตย์สาบานที่ผ่านมายังไม่เคยมีผู้ใดเคยศึกษาควบคู่กันมาก่อน ส่วนใหญ่มุ่งที่จะศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ โดยที่ไม่ได้บูรณาการความรู้ในวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภทนี้เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งจะทำให้มองเห็นภาพสะท้อนของสังคมไทยสมัยโบราณได้ชัดเจนมากขึ้นในแง่ของวิถีชีวิต แนวความคิดความเชื่อต่างๆ ที่สะท้อนอยู่ในวรรณกรรมคำสัตย์สาบานที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวง